

چون خداوند از جوارح منزه است، باری خاک در
و خاک پاش را می بوسم؛

باری به زبان حدیث او می گویم
چون می نرسد که زلف مشکین بوییم
«بهاءولد»

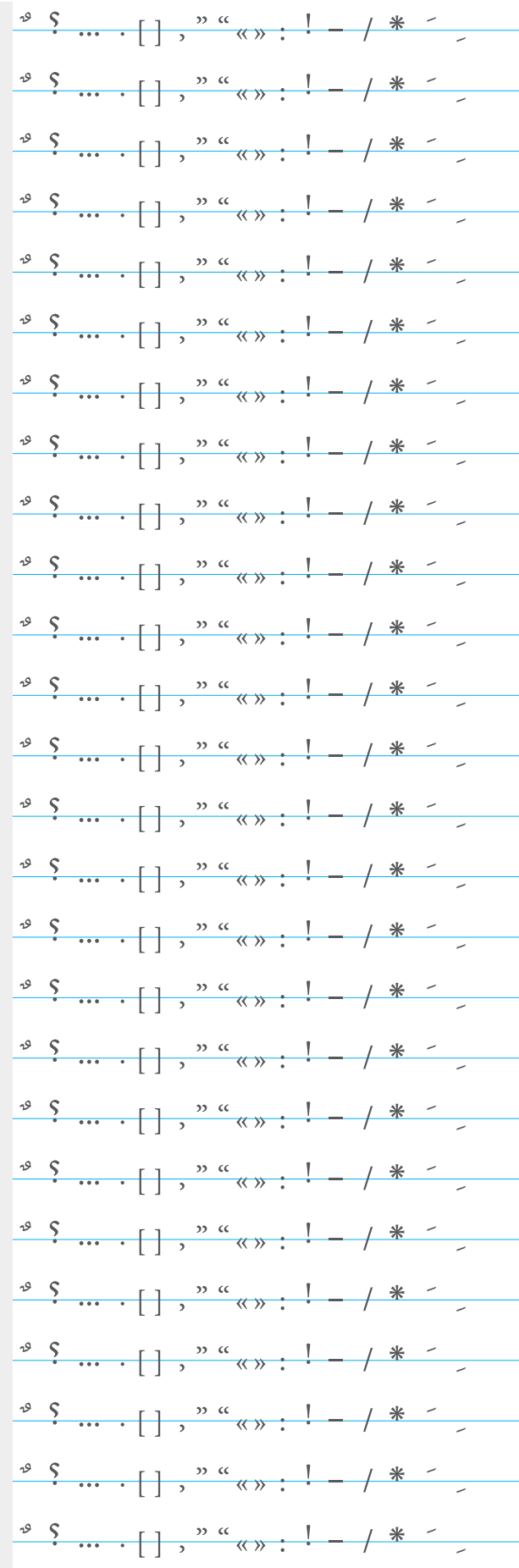
راهنمای نگارش و ویرایش

دکتر فاطمه مدرسی

استاد دانشگاه ارومیه

منصور مام‌علی‌پور

دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی

سرشناسه: مدرسی، فاطمه، ۱۳۳۵-

عنوان و نام پدیدآور: راهنمای نگارش و ویرایش / فاطمه مدرسی، منصور مام‌علیپور.

مشخصات نشر: تهران: شناسنامه، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهری: ۳۵۲ ص.

فروست: پژوهش‌های ادبی.

شابک: ۳-۲۵-۶۴۶۴-۶۲۲-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

موضوع: نگارش علمی و فنی

موضوع: Technical writing

موضوع: ویراستاری

موضوع: Editing

شناسه افزوده: مام‌علیپور، منصور، ۱۳۶۸-

رده‌بندی کنگره: PIR۲۸۳۹

رده‌بندی دیویی: ۸۰۸

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۷۵۲۰۱۱۴

وضعیت رکورد: فیپا

راهنمای نگارش و ویرایش

نویسندگان: دکتر فاطمه مدرسی - منصور مام‌علیپور

مدیر فرایند نشر: مهدی خسروی

دبیر مجموعه: منصور مام‌علیپور

ویراستار ادبی: (دپارتمان ادبی شناسنامه - دکتر منصور مام‌علیپور)

گرافیک و صفحه‌آرایی: (آتلیه شناسنامه - علیرضا زمانی)

فروست: پژوهش‌های ادبی

ناشر: انتشارات شناسنامه

سال و نوبت چاپ: اول، ۱۴۰۰

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۳-۲۵-۶۴۶۴-۶۲۲-۹۷۸

نشانی ناشر: تهران، خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه، مرکز خرید دانشگاه، پلاک ۸

تلفن تماس: ۶۶۹۵۷۳۳۵ - ۶۶۹۵۷۳۵۷

نشانی اینترنتی: www.shenasnamehpub.com

نشانی پست الکترونیک: shenasnamehpub@gmail.com - www.shpub.ir

کلیه حقوق چاپ و نشر این اثر برای نشر شناسنامه محفوظ است. تکثیر، انتشار و بازنویسی این اثر یا قسمتی از آن به هر شیوه، از جمله فتوکپی الکترونیکی، ضبط و ذخیره در سیستم‌های بازیابی و پخش بدون مجوز کتبی و قبلی از ناشر ممنوع است. این اثر، تحت حمایت قانون «حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان ایران» قرار دارد.

فهرست

۱۱	پیشگفتار اول
۲۶	پیشگفتار دوم
۳۱	کلیات
۳۳	تعریف ویرایش
۳۴	اهمیت ویرایش
۳۵	انواع ویرایش
۳۵	ویرایش تخصصی
۳۵	ویرایش محتوایی - ساختاری
۳۶	ویرایش زبانی
۳۶	ویرایش فنی
۳۷	یادآوری چند مطلب
۴۱	بخش اول
۴۳	فصل اول - نشانه‌های سجاوندی
۴۶	ویرگول (،)
۵۲	نقطه ویرگول (؛)
۵۳	نقطه (.)
۵۵	دونقطه (:)
۵۷	گیومه («»)
۵۹	نشانه‌ی پرسش (?)
۶۰	علامت تعجب (!)
۶۱	خط فاصله (-)
۶۲	سه نقطه (...)
۶۴	ستاره (*)
۶۴	پرانتز یا دو هلال ()

فرود آ ای عزیز دل که من از نقش غیر تو
سرای دیده با اشک ندامت شست و شو کردم
صفایی بود دیشب با خیالت خلوت ما را
ولی من باز پنهانی ترا هم آرزو کردم ...

قَلَاب [ ]	۶۵
ممیز (/)	۶۷
پیکان، فلش (←)، نشانه‌ی ارجاع	۶۸
فصل دوم - شیوه‌ی نگارش خط فارسی	۶۹
شیوه‌ی نگارش همزه در زبان فارسی	۷۴
شیوه‌ی نگارش «همزه» در واژه‌های عربی	۷۵
سرهمن‌نویسی و جدانویسی	۷۷
عبارت و ترکیب‌هایی که باید پیوسته نوشته شوند	۸۳
فصل سوم - شیوه‌ی نوشتن عددها و فرمول‌ها	۸۷
مواضع نوشتن اعداد به حروف	۸۹
مواضع نوشتن عددها به رقم	۹۱
فصل چهارم - جدول	۹۳
فصل پنجم - شکل و نمودار	۹۷
فصل ششم - پانویشت	۱۰۱
نمونه‌ای از پانویشت	۱۰۴
فصل هفتم - نشانه‌های کاربردی در ویرایش	۱۰۵
بخش دوم - ویرایش زبانی	۱۰۹
فصل اول - خطاهای واژگانی، تعبیری و اصطلاحی	۱۱۱
پرهیز از عامیانه‌نویسی	۱۱۳
اقتصاد زبانی	۱۱۳
حذف واژه‌های زائد و بی‌نقش	۱۱۸
جمله باید روشن و گویا باشد	۱۲۰
گرفته‌برداری	۱۲۰
انتخاب واژگان فارسی	۱۲۵
نشانه‌های جمع	۱۲۶
مصدر جعلی	۱۲۷
تنوین در واژگان فارسی	۱۲۷
نشانه‌ی تأنیث در فارسی	۱۲۸
چون ... لذا ...	۱۲۸
قاعده‌ی الف کوتاه عربی در واژگان فارسی	۱۲۹
قاعده‌ی واژگان عربی بر وزن افعال در زبان فارسی	۱۲۹
درست‌نویسی واژگان عربی در زبان فارسی	۱۲۹
واژه‌های مشابه عربی نباید به جای هم به کار روند	۱۳۰
کاربرد صحیح واژه‌ی اکثراً	۱۳۱
کاربرد نشانگر	۱۳۱

نمودن / نمایشیدن به جای کردن	۱۳۲
واو معدوله	۱۳۲
کاربرد نادرست آنچه که	۱۳۳
واژه‌هایی که هجای میانی آن‌ها وو دارد	۱۳۳
غیر ...	۱۳۴
کاربرد درست واژه‌ی عربی درب	۱۳۴
انتظار کشیدن در معنا متوقّف بودن	۱۳۴
کاربرد نادرست کنکاش	۱۳۵
شرایط - اوضاع	۱۳۵
کاربرد نادرست برعلیه	۱۳۵
ترکیب ناتندرست فوق‌الذکر	۱۳۶
اقبال (به جای شانس)	۱۳۶
ترکیب نادرست لازم به یادآوری است	۱۳۶
کاربرد واژه‌ی امروز/ امروزه	۱۳۷
کاربرد واج ک	۱۳۷
کاربرد درست واژه‌ی یک	۱۳۷
کاربرد درست است و هست	۱۳۷
کاربرد حرف ربط اما	۱۳۸
کاربرد درست واژه‌ی ساختن	۱۳۹
مشمول و شامل	۱۳۹
کاربرد درست واژه‌ی جهت	۱۳۹
کاربرد درست واژه‌های گذاشتن و گزاردن	۱۳۹
کاربرد درست علت، سبب، دلیل	۱۴۰
کاربرد درست واژه‌ی انجام	۱۴۰
کاربرد درست واژه‌ی تقدیر	۱۴۱
کاربرد درست ترکیب دریافت کردن	۱۴۱
کاربرد درست واژه‌های چنان‌که و چنانچه	۱۴۱
کاربرد نادرست ترکیب تعقیب هدف	۱۴۲
عدم	۱۴۲
اگرچه ... ولی ...	۱۴۲
یا اگرچه	۱۴۳
کاربرد صحیح ترکیب با وجود این/ با این وجود	۱۴۳
توقّف به جای متوقّف ساختن	۱۴۴
یکدستی در متون	۱۴۴
تجربه کردن	۱۴۴

پیشگفتار اول

ای شاه جسم و جان ما خندان کن دندان ما
سرمه کش چشمان ما ای چشم جان را توتیا
مولانا

زبان به عنوان مهم‌ترین وسیله‌ی ارتباطی و ابزار اندیشه، با خلق آثار ادبی و فرهنگی، ضامن بقا و قوام ملی و گستردگی فرهنگ و تمدن یک ملت در درازای زمان می‌گردد. ملّتی که زبان غنی و پرمایه ندارد، از فکر خلاق بی‌بهره است. از این‌رو هر ملّتی برای خلق فرهنگی قوی و بارور، نیازمند زبانی توانا، پویا و در خور گسترش است.^۱ شایان توجه است که «زبان فراگیرترین عنصر مشترک هویتی است که می‌تواند فارغ از بُعد جغرافیا و همجواری سرزمینی تا حد زیادی وجه‌نظرها، ارزش‌ها و باورهای مشترک را در تعامل اجتماعی و انتقال این مجموعه در تعامل اجتماعی و انتقال این مجموعه در توالی نسل‌ها به عهده بگیرد. بنابراین در میان عناصر هویتی، زبان در رتبه‌ی اول شبکه‌ی ارتباط و تعامل اجتماعی قرار دارد. هم‌چنین تعهد به حفظ و صیانت از زبان و جایگاه و مراتبی که هویت زبانی به عنوان ظرف ارزش‌ها، باورها، ادبیات، هنر و ظرایف فرهنگی دارد، زمینه‌ساز محکم‌ترین تعهدات اجتماعی و فردی است که افراد و گروه‌ها برای خود قایل هستند. چنان‌که پاره‌فرهنگ‌های محلی، اغلب با تکیه بر اشتراک زبانی، هویت خود را در فراسوی نسل‌ها و قرن‌ها متوالی در درون یک جامعه‌ی بزرگ‌تر حفظ و صیانت کرده‌اند».^۲ شایان عنایت است که در مورد هویت ملی آنچه اغلب محققین در آن اتفاق نظر دارند، این است که مؤلفه‌های هویت ملی در ایران عبارت‌اند از: ۱. جغرافیا و سرزمین؛ ۲. زبان فارسی با همه‌ی تغییراتی که در اثر آمیزش با زبان‌های دیگر داشته است؛ ۳. دین اسلام که به‌رغم همه‌ی اختلافات فرقه‌ای، اصل و اساس آن ثابت و استوار مانده است. «بی‌گمان فرهنگ و خاصه زبان را باید از مهم‌ترین و غنی‌ترین منبع هویت دانست. افراد و گروه‌ها همواره با توسل به اجزا و عناصر فرهنگی گوناگون، هویت می‌یابند؛ زیرا این اجزا و عناصر، توانایی چشمگیری در تأمین نیاز انسان‌ها به متمایز بودن و ادغام شدن در جمع را دارا هستند. فرهنگ در جوامع سنتی به‌خوبی از عهده انجام کار ویژه هویت‌سازی برمی‌آمد. در چنین جوامعی فرهنگ نه‌تنها مرزهای شفاف و پایداری را ایجاد می‌کرد، بلکه در عرضه کردن نظام‌های

کاربرد نادرست ترکیب به خود اختصاص دادن	۱۴۵
کاربرد نادرست دنبال کردن ...	۱۴۵
ترکیب نادرست جای جای	۱۴۵
کاربرد نادرست بی تفاوت به جای بی اعتنا	۱۴۵
کاربرد نادرست ترکیب پیاده کرد	۱۴۶
کاربرد ترکیب حرف اول را زدن	۱۴۶
کاربرد حضور به جای وجود	۱۴۶
داشتن	۱۴۶
کاربرد اشتباه واژه‌ی «مختلف» به جای گوناگون، متعدد	۱۴۷
فصل دوم - خطاهای رایج دستوری	۱۴۹
عبارت‌ها و فعل‌های نامناسب و اضافی	۱۵۱
جایگاه نشانه‌ی مفعول	۱۵۱
توسط، از سوی، به وسیله و از جانب به همراه فاعل	۱۵۴
حذف فعل	۱۵۵
کاربرد نابه‌جای وجه وصفی	۱۵۵
فاصله‌ی بین اجزای فعل مرکب	۱۵۶
کاربرد ضمائر شخصی برای غیر جاندار	۱۵۶
تطابق فعل و فاعل	۱۵۶
تغییر شخص	۱۵۷
انتخاب صیغه‌ی فعل به قاعده‌ی زبان مبدأ	۱۵۸
حذف حرف‌های اضافه	۱۵۸
پیوست شماره‌ی یک: فرهنگ واژگان دو املایی	۱۶۱
پیوست شماره‌ی دو: فهرست کتاب‌شناسی ویرایش	۱۷۱
الف) کتاب‌ها	۱۷۳
ب) مقالات	۱۷۸
پیوست شماره‌ی سه: راهنمای نگارش پایان‌نامه و رساله	۱۸۹
پیوست شماره‌ی چهار - ترتیب اجزای کتاب	۲۵۷
پیوست شماره‌ی پنج - نمونه ویرایش متن	۲۶۷
پیوست شماره‌ی شش - برابر فارسی برخی از واژه‌های بیگانه	۲۷۹
منابع	۳۴۵
کتاب‌ها	۳۴۷
مقاله‌ها	۳۵۰

۱. مدرسی، ۱۳۹۴: ۹.
۲. گودرزی، ۱۳۸۴: ۱۶.